

Keeleoskuse arendamine ainetundides

Anu-Reet Hausenberg- Tallinna ülikooli emeriitprofessor

Ingrid Krall - Tallinna Ülikool, praktilise eesti keele lektor

Võõrkeele omandamist mõjutab palju tegureid – eeskätt motivatsioon, keelelised hoiakud ja keelekeskkond. Keelekeskkonnas, kus uut keelt vajatakse igapäevaelu toimingutes, omandatakse see erilise pingutuseta. Ka haridussüsteemis propageeritakse meetodeid, mis põhinevad õppijate suhtlusvajadustel, ja kasutatakse õppeviise, mis võimaldavad õppijal oma vajadusi rahuldada. Üks selline soovitatav meetodika on keele- ja aineõppe lõimimine ehk LAK-õpe. Tegemist ei ole ühe kindlapiirilise meetodiga, vaid nõnda tähistatakse mõnevõrra erinevaid õppeviise, mille abil õpetada ainet osaliselt õppija emakeelest erinevas keeles, selleks et laiendada õppija keelelisi, kultuurilisi ja sotsiaalseid oskusi aineõppe raames. Meetodika rakendus võib varieeruda ja varieerubki olenevalt riigist, koolist, klassist, õppijate vanusest, õppeainest jne. Ülevaate aine- ja keeleõppe lõimingu meetodilistest alustest esitab LAK-õpik ja lõimingu konkreetseid rakendussoovitusi ning -näiteid erinevates koolitüüpides või eri kooliastmetel leidub asjakohastes käsiraamatutes ja võõrkeelte põhikooli valdkonnaraamatus¹. Siin meenutame ainult kõige olulisemaid põhimõtteid, mida tuleb silmas pidada igal õpetajal, kes õpetab oma ainet õpilaste emakeelest erinevas keeles. Seejuures ei ole põhimõttelist vahet, kas sihtkeel on teine keel või võõrkeel – Eesti oludes on *teine keel* pigem keelepoliitika kui keeleõppe termin – ja järgnevas hõlmab *võõrkeeleõpe* ka eesti keele õpet vene koolis. Praegu vajabki ilmselt kõige rohkem nõu ja abi vene õppekeelega kooli aineõpetaja, kellel napib võõrkeelse aineõppe kogemusi.

Kuna õppimine algab arusaamisest, aga võõrkeelne tekst võib osutada arusaamise esimeseks takistuseks, pakume järgnevas konkreetset tuge tööks tekstidega. Esitatud ülesandetüübid ei ammenda mõistagi keeleõppe võimalusi aineõppes, vaid suunavad õpetajat mitmekesistama oma harjumuspärasest tööviisi ja valima vahendeid, mis võimaldavad ainesisu omandades arendada ühtlasi keeleoskuse erinevaid aspekte.

---

¹ LAK = *Lõimitud aine- ja keeleõpe*. Tallinn: Iduleht, 2008 (Integratsiooni Sihtasutus); Kristi Saarlo & Elle Sõrmus, *Kuidas õpetada erialakeelt*. Tallinn: Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus, 2008; Tiina Kikerpill & Elle Sõrmus, *Erialaõppe ja keeleõppe lõimimisest*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus, 2008; *Keelekümbluse käsiraamat* 2005. Tallinn; vt ka artikleid http://www.oppekava.ee/põhikooli_valdkonnaraamat_VÕÕRKEELED.

1. Eesmärk ja meetodid

Riiklik õppekava seab eesmärgiks *üldpädevuste* ja *valdkonnapädevuste* arendamise. Pädevuse all mõistetakse siin asjakohaste teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis tagab suutlikkuse teatud tegevusalal või valdkonnas tulemuslikult toimida. Üldpädevuseks on loetud ka *suhtluspädevus*, mis keeleõppes on valdkonnapädevus, ent aineõppes on see vältimatu vahend ja seetõttu läbib kogu õppekava. Suhtluspädevus on riikliku õppekava kohaselt suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtlusp partnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt.

Aine- ja keeleõppe lõimingu eesmärk ongi saavutada nii aineteadmised (valdkonnapädevus) kui ka suhtluspädevus, st sihtkeele funktsionaalne oskus õppekavas määratletud tasemel. Eesmärgi saavutamiseks peab pingutama nii õpetaja kui ka õpilane.

Õpetajal on aine omandamist taotlevad õppeviisid rohkem või vähem välja kujunenud, aga nüüd tuleb need kriitilise pilguga üle vaadata selleks, et tähelepanu jaguks ka keeleoskuse arendamisele. Süstemaatilist keeleõpet aineõpetajalt siiski ei nõuta: õppetöö fookuses on endiselt sisu (aineteadmised ja -oskused); töö vormi kujundavad õppekeel ja -viisid. Need on vahendid, mille oskuslik rakendamine soodustab mitmekülgse ja paindliku väljendusoskuse omandamist sihtkeeles. Õppimine, keelekasutus ja mõtlemine on omavahel lahutamatu seotud. Kuna teadmised ja oskused kinnistuvad neid kasutades, loob õpetaja *võimalused* keeleoskuse arenguks sisupõhiste ülesannete kaudu otseselt keeleõpet rõhutamata. Õpetaja on seejuures suunaja, juhendaja ja abistaja. Ta peab julgustama ja innustama õpilasi igal võimalusel sihtkeelt kasutama, näiteks omavahelises suhtlemises rühmatöö ajal, dialoogis õpetajaga, väitlustes, mille tulemusel paraneb nii kõnest arusaamine kui ka suhtlusolukorda sobiv suuline ja kirjalik väljendusoskus.

Õpilane on õppetöös *aktiivne* osaleja. Otstarbekalt koostatud ülesanded sunnivad õpilast keeleoskust rakendama, see motiveerib oma keelevara rikastama ja pakub suhtluskogemusi. Õpilased hakkavad mõistma, et nad ei õpi keelt keele pärast, vaid kasutavad seda konkreetsete ülesannete lahendamiseks, et omandada uusi teadmisi. Ülesannete lahendamine nõuab mõttetööd. Kui arusaamad kujunevad analüüsi tulemusel, kui kavatsusi ja plaane harjutakse kriitiliselt hindama ja probleemidele erinevaid lahendusi leidma, siis toetab selliste ülesannete

lahendamine õpilase kognitiivset ja üldist arengut ning kinnistab uue teadmise. Aineteadmiste selline omandamine nõuab esialgu ilmselt rohkem aega kui õpikuteksti lugemine või õpetaja loengu kuulamine emakeeles, ent on kindlasti huvitavam ja annab püsivama teadmise.

Mainitud taotlusi toetab kommunikatiivne meetod, mis rõhutab interaktiivset õppimist. Oluline on õpitavas keeles suhtlemine. See nõuab keele aktiivset kasutamist nii tunnis kui ka väljaspool tundi, tööd autentsete tekstidega, mille kaudu omandatakse vajalik keelevara. Õppetegevus seostatakse õpilase igapäevaelu kogemustega. Sellist lähenemist võimaldab aktiivõpe, mis on meilgi olnud tulemuslik kutseõppes. Aktiivõpe on õppetöö korraldamise viis, mis erinevate interaktiivsete tegevuste kaudu innustab õpilasi oma oskusi ja teadmisi praktikas rakendama. Aktiivõppes kasutatakse rohkesti ühisõpet: paaris- ja rühmatööd, probleem- ja projektõpet. Ühisõppe võtteid kasutades õpitakse koos töötama, arenevad sotsiaalsed oskused (nt kuidas küsida ja pakkuda oma abi jne), paraneb enesehinnang, sest koos töötades edeneb töö kiiremini ja paremini, tekivad huvitavad ideed. Ühiselt arutledes laieneb ja kinnistub ainealane sõnavara, areneb loov ja kriitiline mõtlemine, keeleoskusel ning uutel teadmistel on ilmselge otstarve.²

Üks kommunikatiivse meetodi rakendusi on *ülesandepõhine õpe*. See tähendab, et õpetuse keskmes on erinevat tüüpi ülesanded, mida täites harjutavad õpilased uusi strateegiaid erialatekstide mõistmiseks, saavad oma teadmisi kasutada ja sihtkeelt aktiivselt harjutada; neil on võimalus näha, mida nad on õppinud ning kuidas nad on oma õpingutes arenenud.

Mis on ülesanne? Õppemetoodilises kirjanduses on rõhutatud, et

- ülesandel peab alati olema kindel eesmärk ja mõnikord ka sooritamiseks ettenähtud aeg, seega on ülesanne tulemusele orienteeritud;
- ülesanded kasvavad välja õpitavatest teemadest;
- ülesandeks valitud tekstid ja tegevused peavad motiveerima õpilasi keelt kasutama;
- ülesanded arendavad erinevaid osaoskusi ülesande eesmärgi kohaselt.

Ülesandepõhine õppeviis võimaldab õpilasel

---

² Vt ka Doug Buehl, *Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis*. Tallinn: SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2001; Tatjana Baum-Valgma & Anastassia Šmõreitšik, *Aktiivõppe võtted eesti keele ja kultuuri õpetamiseks kutseõppeasutustes*. Käsiraamat. Tallinn, 2010; Anastassia Zabrodskaja, *Rühmatööst sisupõhises keeleõppes*. Kogumikus *Õppijakeele analüüs: võimalused, probleemid, vajadused*. Toim Pille Eslon. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2008, lk 196-220; Ingrid Krall & Elle Sõrmus & Marju Toomsalu, *Kommunikatiivse keeleõppe lühikursus*. Tallinn, 1997.

- kogeda oma sihtkeeles toimetuleku suutlikkust;
- spontaanselt suhelda;
- tähele panna, kuidas teised end samal teemal väljendavad;
- järele proovida erinevaid suhtlusstrateegiaid;
- kasvatada enesekindlust.

LAK-õppes sobibki rakendada võimalikult palju ülesandepõhist õppeviisi. Ülesandeid on ainetundides ka seni kasutatud, nüüd tuleb jälgida, et neis oleks sihtkeele oskust arendavat tegevust, ja suurendada aktiivse mõttetöö ning omavahelise suhtluse osa. Õpetajad tunnistavad, et aine-, keele- ja õpioskuste eesmärgid on algul keerukas ühitada, kuni õpilased harjuvad tunnis aktiivselt osalema: kaasa rääkima, arutlema, õpitud rakendama ja selle kaudu kogema oma teadmiste ja oskuste praktilist väärtust.

2. Ülesannete kaudu arendatavad pädevused

Ülesandeid koostades tuleb meeles pidada, mida soovime konkreetse ülesandega õpilases arendada: ainetundmist, sihtkeele oskust, üldoskusi. Peale selle taotleb iga ülesanne mingeid konkreetseid õpieesmärgid.

Aineteadmisi laiendab ning kinnistab ülesande sisu (nt suuline või kirjalik lähteinfo, õppetekstid vm autentne ning eesmärgikohane materjal) ja lahenduse sisuline tulemus. Lahenduseni viib mõttetöö: mida aktiivsem on mõtestatud osalemine, seda rohkem õpitakse. Mõtlemine sisaldab *äratundmist, otsustamist, arutlemist, mõistmist, kujutlemist*.³ Need on olulised märksõnad, millega tuleb arvestada ülesannete koostamisel. Mõttetöö soodustab õpilase kognitiivset arengut. Seejuures sihtkeelt kasutades omandatakse ühtlasi keelefunktsioonide (teavitamine, defineerimine, analüüsimine, klassifitseerimine, järeldamine, selgitamine, põhjendamine jne) tavapärased väljendusvahendid, mis domineerivad mingis ainevaldkonnas, aga on vajalikud ka igapäevaelus.⁴

LAK-õppe metoodika ja töö vormi (nt individuaalne, paaris- või rühmatöö, projektõpe) sihipärane valik pakub õpilastele vaheldust ja võimaldab arendada ühtlasi **üldpädevuse** komponente, mida rakendatakse igasuguse tegevuse puhul, ja need mõjutavad nii keele õppimist kui ka kasutamist.

³ LAK, lk 35-36.

⁴ Vt ka *Iseseisev keelekasutaja*. B1- ja B2-taseme eesti keele oskus. REKK, juuni 2008, lk 47-53.

Väärtuspädevus: õpitakse mõistma ja aktsepteerima erinevaid väärtussüsteeme, mis lähtuvad kultuurilisest eripärast;

Sotsiaalne pädevus: võimalus end õpitavas keeles edukalt teostada, teades selle maa kultuuritausta, käitumisreegleid ning ühiskonnas levivaid tavasid; seda toetaks näiteks osalemine sihtkeelsetes kultuuriprogrammides või ühisprojektid teiste koolidega;

Enesemääratluspädevus: iseendaga ja inimsuhetega seonduv; näiteks arutlused ning väitlused aitavad õpilastel jõuda iseenda ja teiste sügavama mõistmiseni; oluline on oma tugevate ja nõrkade külgede hindamine, mis on tihedalt seotud õpipädevuse arenguga.

Õpipädevus: areneb pidevalt erinevaid õpistrateegiaid rakendades (nt teabe otsimine erinevatest allikatest, sõnaraamatu kasutamine); olulisel kohal on õpitud teadmiste ja oskuste rakendamine ning analüüsimine, mis kujundab enesehinnangut.

Üldpädevuste arengut toetab eriti tõhusalt nn *läbivate teemade* lülitamine õppetöösse.

Läbivate teemade all mõistetakse aineülest lähenemist. Võõrkeelte õppesisusse on teadlikult sisse kirjutatud selline temaatika, mis võimaldab luua seoseid erinevate ainete õppesisu vahel (nt elukestev õpe ja karjääri planeerimine; keskkond ja jätkusuutlik areng; kodanikualgatus ja ettevõtlikkus; kultuuriline identiteet; teabekeskond; tehnoloogia ja innovatsioon; tervis ja ohutus; väärtused ja kõlblus). Neist lähtudes võib ka aineõpetaja teha loovtöid või käivitada aineteüleseid, klassidevahelisi ja ülekoolilisi projekte jne.⁵

Kui ülesanded on seotud õpitava teemaga ja tegeliku eluga, siis on enda keeleline väljendamine praktiline, eluline vajadus, mille kaudu areneb *suhtluspädevus*. Aineõpetaja ei peaks seda õpilasele rõhutama, vaid see seostub sisupõhise ülesande lahendusviisi ja -vormiga, aga ülesandeid koostades tuleb silmas pidada kõiki osaoskusi.

Keeletoimingud, mida arendame (nii kõnes kui kirjas), on:

Teksti vastuvõtt (kuuldu ja loetu mõistmine);

Tekstiloomine (rääkimine ja kirjutamine);

Suhtlus (nõuab ka kuuldu või loetu mõistmist, oma seisukohtade argumenteeritud esitamist, suhtluspartnerile küsimuste esitamist, arutlusoskust jne);

Vahendamine (kokkuvõtted, referaadid, tõlked emakeelde või sihtkeelde).

---

⁵ [http://www.oppekava.ee/index.php/Läbivad teemad ja nende käsitlemine valdkonna õppeainetes](http://www.oppekava.ee/index.php/Läbivad_teemad_ja_nende_käsitlemine_valdkonna_õppeainetes); vt ka LAK, lk 133-138.

3. Mida peaks aineõpetaja teadma keeleõppes?

Võõrkeele õppimine on aktiivne protsess, mille vältel õppija oma kognitiivsete võimete abil nii teadvustamata kui teadvustades konstrueerib tükkaaval teadmised uue keele kohta ja selle kasutamise oskused. Kognitiivsetest võimetest on olulisim mälu, ent seda toetab võime võrrelda ja liigitada, märgata sarnasusi ja erinevusi, luua seoseid varasema ja uue teadmise vahel.⁶ Vead ja eksimused on keeleoskuse arengu seisukohast möödapääsmatud. Õpilaste keelevigu tuleb märgata ja neile sobival viisil tähelepanu juhtida, ent need ei tohi mõjutada ainehinnet. Õpilase peamine eesmärk on edastada oma sõnum ja grammatiline korrektsus võib seejuures kannatada. Vähehaaval muutub eneseväljendus üha täpsemaks ja korrektsemaks.

Aineõpetajal tuleb keeleõppele pöörata tähelepanu järjekindlalt. Kasulik on hoida kontakti keeleõpetajaga, et teineteist vastastikku toetada. Aineõppes ilmnevaid keeleteadmiste lünki aitab kõrvaldada keeleõpetaja oma tundides ja aineõpetaja saab oma ülesannete abil harjutada õpilastele raskeid tarindeid või ajavorme, keelereeglitesse süvenemata. Aineõpetaja aitab oma ülesannetega *kinnistada* sihtkeele ainekava nõudmisi, kuigi mitte süsteemselt ja samas järjekorras kui keeletundides.

Seejuures tuleb järele mõelda, millised keeleteadmised on vastava aine omandamiseks tingimata vajalikud (need on fookuses), sest õpilast huvitab õpitavas keeles eelkõige see, mida ta vajab oma teadmiste ja oskuste väljendamiseks. Sellised keeleteadmised aitavad mõista ainealast teksti, omandada uusi mõisteid, esitada küsimusi, selgitada õpitut, anda tunnistust aine valdamisest.

Esmatähtis on ainevaldkonna spetsiifiline terminoloogia ehk *oskussõnavara* ja *väljendivara*. Gümnaasiumiastmele jõudes peaks õpilasel olema piisav võõrkeele sõnavara, selleks et toime tulla igapäeva elu suhtlusolukordades. Nüüd tuleb ta varustada aineteadmiste omandamiseks vajaliku sõnavara, tarindite ja lausemudelitega. Seejuures tuleb tähelepanu pöörata tähenduserinevustele sõna kasutamisel üldkeeles ja mõistena, emakeeles ja sihtkeeles (nt *rakk*, vrd ing *cell*, *blister*; *rõhk*, vrd ing *stress*, *emphasis*, *accentuation*).

Keelestruktuuridest vajab gümnaasiumiõpilane (olenevalt võõrkeelest) oskust moodustada ja kasutada keerukamaid morfosüntaktilisi tarindeid (nt võib harjutamist vajada umbisikulise tegumoe, kaudkõne või lauselühendite kasutamine).

---

⁶ <http://www.oppekava.ee/> Põhikooli valdkonnaraamat_VÕÕRKEELED: Annekatrin Kaivapalu & Maisa Martin. *Mis on võõrkeeleõpe ja kuidas võõrkeelt õpitakse.*

Ka igapäevased keelefunktsioonid on omandatud juba varasemas keeleõppes, ent nüüd tuleb tähelepanu pöörata vastava ainevaldkonna tundides domineerivatele funktsioonidele (nt kirjeldamine, defineerimine, analüüsimine, klassifitseerimine, ennustamine, järeldamine, selgitamine, õigustamine jne).⁷

4. LAK-õppes sobivaid ülesandetüüpe

Ülesannete valikul on lähtunud põhimõttest, et aine sisu ja keele integreeritud õpetuses on primaarne tekstidest arusaamise ja asjakohase suhtlusoskuse arendamine. Loetus on nii suulist kui ka kirjalikku keelekasutust nõudvaid ülesandeid; neid on võimalik teha nii individuaalselt kui ka rühmatööna (paaristööna); on ülesandeid nii teksti mõistmiseks kui ka tekstiloomeks. Kuna ainetunnis algab õppimine kuuldust ja loetust arusaamise kaudu, toetab enamik ülesandeid interaktiivset tööd tekstidega ja teine osa aitab omandada erialast sõnavara. Esitatud ülesandetüüpe kasutatakse erinevate teemade ja tekstide raames ka võõrkeeletunnis, ent aineõppes lähtub ülesande sisu vastavast ainest.

4.1. Interaktiivne töö tekstiga

Töös tekstiga tuleb liikuda lihtsamalt keerulisemale – teksti mõistmiselt oma arusaamade väljendamisemale. Teksti võtame vastu kuulates või lugedes, ja lugedes on võõrast teksti kergem mõista kui kuulates. Seetõttu peab õpetaja selgitusi jagades jälgima enda keelekasutust ja kõne tempot, et jutt oleks õpilastele arusaadav. Lühikest teksti on tavaliselt kergem vastu võtta kui pikka samal teemal, sest pika teksti jälgimine on mälule koormav ja tähelepanu hajub. Seetõttu on ka otstarbekas ainet võõrkeeles õpetades piirata tunnis õpetaja loengulist esitust. Siiski tuleb alati tunnetada õpilaste vajadusi – näiteks kokkusurutud sõnastuses täpse definitsiooni mõistmine võib osutada ilma pikema selgituseta raskeks. Enamasti hõlbustab kuuldust arusaamist konteksti tugi (videod, joonised, graafikud, skeemid, uute sõnade loendid jm).⁸

Lugemisel lähenetakse tekstile sõltuvalt eesmärgist erinevalt. Eristatakse nelja lähenemisviisi ehk lugemisstrateegiat ja neidki on vaja harjutada:

- 1) üldlugemine teksti kõige olulisema info mõistmiseks,
- 2) valiklugemine konkreetse info leidmiseks tekstist,

---

⁷ Vt ka LAK, lk 150-154.

⁸ Vt ka Piret Kärtner, *Kuulamisoskuse arendamine*. Tallinn: TEA, 2000.

3) süvalugemine ehk detailne lugemine teksti täielikuks mõistmiseks,

4) loovlugemine pikemate ilukirjanduslike tekstide mõistmiseks.

Ka lugemisteksti mõistmist mõjutab teksti pikkus ja keerukus. Seetõttu on soovitatav pikki tekste jagada lõikudeks ja keerukate mõistmiseks pakkuda visuaalset tuge. Kui kasutatakse autentseid sihtkeelseid õppematerjale, sisaldavad need tõenäoliselt arusaamist pidurdavaid sõnu ja väljendeid. Otstarbekas on need visuaalselt välja tuua. Kui selliseid tugimaterjale koostavad õpilased, kinnistub seeläbi ka uus teadmine.⁹

Tekstiloom (rääkimine ja kirjutamine) peegeldab keelepagasi lünki ja probleeme. Suulises tekstis on vead vähem märgatavad, tähelepanu keskendub funktsionaalsele toimetulekule. Kirjalikku teksti saab õpilane kavandada ja täiendada ning tugiallikate toel parandada. Väga oluline on vahendamine, mille puhul tuleb rakendada kõiki keele osaoskusi. See toetub lugemisele ja kuulamisele ning nõuab ka tekstiloomes oskusi. Varem vastu võetud teksti antakse edasi lühendatult (kokkuvõtted, referaadid) või võimalikult täpselt (tõlked).

Ühe ja sama teksti najal võibki täita mitmesuguseid suhtlusülesandeid. Näiteks loeb õpilane uuel teemal teksti, kuulab õpetaja lisaselgitusi, teeb märkmeid, täiendab neid hiljem õppeteksti toel ja vahendab õpitut suuliselt või kirjalikult. Järgnevas esitatud ülesandeid soovitame rakendada loovalt, sobitades neid oma aine ja tunni õppesisuga.¹⁰

Ülesandeid

1. Küsimuste esitamine

Eesmärk: arendada teksti peamõtetest arusaamist, leida uusi ja täiendada olemasolevaid teadmisi; arendada loovat mõtlemist, analüüsivõimet. Selleks esitada

- küsimusi otsese info kohta teksti sõnasõnalise arusaamise kontrolliks;
- küsimusi kaudse info kohta, millele vastamiseks tuleb teksti põhjal järeldusi teha;
- küsimusi, mis nõuavad hinnangu andmist või isikliku arvamuse avaldamist.

Nt Loe teksti ja leia vastused teksti kohta esitatud küsimustele. Märgi tekstis ära kohad, kust leidsid vastused.

2. Küsimuste koostamine

Eesmärk: õpetada mõistma teksti erinevat tüüpi küsimuste moodustamise ja esitamise kaudu.

---

⁹ Vt ka Piret Kärtner, *Lugemisoskuse arendamine*. Tallinn: TEA, 2000.

¹⁰ Kasulikke ideid interaktiivsete ülesannete koostamiseks pakub Doug Buehl, *Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis*. Tallinn: SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2001; Tekstide kasutamisest õppeprotsessis vt ka Tiina Kikerpill & Elle Sõrmus, *Erialaõppe ja keeleõppe lõimimisest*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus, 2008.

Küsimuste koostamise tehnika arendamiseks sobib hästi nn Bloomi taksonoomia:

- teadmine (faktid, mälu): nt *kas-*, *kus-*, *millal*-küsimused;
- mõistmine (tõlgendamine, seoste leidmine): nt *miks*-küsimused;
- rakendamine (probleemide lahendamine): nt *kuidas*-küsimus;
- analüüs (nähtuse osadeks lahtivõtmine): nt *miks-*, *kuidas*-küsimused;
- süntees (uue terviku kokkupanek): nt *kuidas sina...*-küsimus;
- hinnang (tekstis esinevate ideede kohandamine oma väärtussüsteemile).

3. *Kokkuvõtte tegemine* tabeli kujul, jooniste ja diagrammidena, ideekaartide koostamine teksti kohta või kava koostamine teksti põhilistest seisukohtadest; referaatide jms koostamine. Eesmärk: arendada oskust esitada lühidalt teksti põhisisu, õpetada tegema tekstist kokkuvõtvat üldistust.

Nt Loe teksti ja koosta selle põhjal kava teksti kõige olulisematest ideedest või faktidest.

4. *Faktipüramiid*

Eesmärk: olulise teabe kolmetasandiline rühmitamine; aitab õpilasel otsustada, missugused on tekstis esitatud info eri tasandid, kuidas mõista olulist ja kuidas seda eristada ebaolulisest; see on eriti tähtis detailirohke teksti puhul; näitab ka õpetajale kitsaskohad tekstis ja selle mõistmisel.

Tekst jagatakse kolmeks: olulised teadmised – mõisted, mida õpilane peaks teadma ka aastate pärast; lühiajalised teadmised – õppimises kasutatav ainealane sõnavara ja faktid, mis on vajalikud põhimõistetest arusaamiseks ning võimaldavad teha üldistusi ja järeldusi; toetavad faktid – mida pole vaja pähe õppida, kuid pakuvad näiteid, mis aitavad teksti mõista. Ülesanne on graafiliselt kujutatud püramiidina, mis on horisontaalselt jaotatud kolmeks osaks.

5. *Juhitud lugemine*

Eesmärgid:

1) juhendada õpilasi teksti lugemisel, õpetada märkama kõige olulisemat tekstis ning kasutama lugemisel arusaamist hõlbustavaid vahendeid (joonised, pildid, liigendus jne).

Enne peatüki (teksti) lugemist esitatakse küsimused teksti teema ja alateemade, olulisema mõtte, ülesehituse, detailide, meeleolu jm kohta või juhitakse tähelepanu mingitele lõikudele, piltidele, lehekülgedele, lausetele, kokkuvõttele jm. Õppijad teevad ennustusi teksti kohta ja alles pärast seda loevad.

Nt Peatükk on jagatud kuueks osaks. Pane kirja nende alapeatükkide pealkirjad.

Vaata üle peatükis olevad pildid. Kuidas on pildid tekstiga seotud?

Mis on 3. peatüki põhiprobleem?

Miks on 4. peatükk lõikudeks jagatud?

jne.

2) haarata õpilased aktiivselt lugemisprotsessi.

Enne lugemist palutakse õpilastel pealkirja järgi ennustada teksti sisu. Seejärel ennustatakse enne iga lõigu lugemist, mis juhtub edasi, ja leitakse sellele vastus. Niimoodi sisu ennustamise ja tegeliku info leidmise teel loetakse läbi kogu tekst. Õpetaja võib lõikude kohta esitada ka erinevaid küsimusi.

3) motiveerida õppima isiklike seoste kaudu, et infot paremini mälus talletada.

Õpilastel palutakse luua oma kujutluspilt mingi mõiste/teksti/situatsiooni kohta. Seejärel saavad nad heita kiire pilgu tekstile, et pöörata tähelepanu teksti illustreerivatele lisadele (fotod, graafikud, joonised jm), mis annavad teksti kohta lisainfot ja rikastavad kujutluspilti. Lõpuks loetakse teksti lõikude kaupa, mille käigus tekib mõistest/tekstist uus kujutluspilt.

6. Seoste ülevaade

Eesmärk: õpetada looma seoseid, mis aitavad teksti mõistmisel ja tervikpildi loomisel.

Õpilastele antakse tööleht küsimustega, mis tuleb teksti lugemise ajal täita:

Mis on tekstis tuttav?

Milliseid teemasid käsitletakse (millised on kõige olulisemad)?

Millised küsimused teksti lugedes tekkisid?

Kuidas on tekst üles ehitatud (alapealkirjad, lõigud jne)?

Kuidas tõlgid tundmatud sõnad (loe ja tõlgi sõnaraamatu abil)?

7. Seoste tähestik

Eesmärk: aidata õpilastel meelde jätta mõisteid, fakte ja sündmusi; kontrollida teadmisi teksti kohta.

Ülesanne on kujutatud ruudustikuna, milles igas ruudus on tähestiku üks täht alfabeetilises järjekorras. Õpilased leiavad tekstist ja kirjutavad etteantud aja jooksul igasse ruutu võimalikult palju selle tähega algavaid teemaga seotud mõisteid, sündmusi või fakte. Tulemusi võrreldakse ja jagatakse teistega, täiendatakse tabelit.

Pärast tabeli täitmist võib lasta materjali rühmitada, st leida sõna- või faktide gruppidele ühine koondnimetus.

8. Kolm küsimust

Eesmärk: lasta õpilastel veel kord läbi mõelda tekstist saadud info ning esitada küsimusi arusaamatuks jäänud tekstiosade kohta:

Mida sain tekstist teada?

Mis oli eriti huvitav?

Mis jäi selgusetuks?

Õpetaja saab ülevaate sellest, mida tekstiga veel teha, et kõik küsimused saaksid vastuse.

9. Interaktiivne lugemine

Eesmärk: küsimuste abil suunata õpilast loetu üle järele mõtlema, seoseid looma ja järeldusi tegema; koostöö kaaslastega.

Loetavast olulise teabe leidmine paaris- või rühmatöö kaudu, kus iga rühm saab ühe tekstilõigu ja küsimused selle kohta; sobib eriti raskete tekstide puhul. Enne teksti andmist peaks õpetaja selgeks tegema, mis on oluline teave ja kus võiks õpilastel tekkida raskusi teksti mõistmisega. Seejärel koostada küsimustik ja jagada tekst lõikudeks.

10. Fakt või arvamus

Eesmärk: arendada kriitilise lugemise oskust.

Kasutatakse tekstijärgse tööna: koostatakse tööleht tekstist väljakirjutatud lausetega, mille kohta õpilased avaldavad arvamust, kas tegemist on fakti või arvamusega. Ülesannet võib teha ka nii, et õpilased panevad ise kirja nii fakte kui ka arvamusi teksti kohta.

11. Märkmete tulbad

Eesmärk: õpetada leidma infot ja kasutama erinevaid allikaid.

Töölehe 1. tulpa kirjutatakse tekstiga seotud küsimused või põhiideed, 2. tulpa neid toetavad selgitused tekstist, 3. tulpa märkmed teistest allikatest sama teema kohta.

12. Mosaiiklugemine

Eesmärk: saada tekstist põhjalikum teadmine, kui see üksi lugedes võimalik oleks; võimalus valida materjali võimete ja huvide kohaselt; saada kaasõpilaselt toetust; õppida olulist välja tooma.

Sobib töötamiseks pikemate tekstidega.

Tekst jaotatakse lõikudeks, õpilased 4-liikmelisteks rühmadeks ja iga rühma liige töötab läbi erineva lõigu ning teeb selle kohta märkmeid.

Sama tekstilõiguga töötanud kogutakse kokku ühte rühma, kus võrreldakse märkmeid ja saadud infot.

Rühmas tehakse loetud tekstilõigust ühine kokkuvõte.

Õpilased lähevad tagasi oma algsesse rühma ja jagavad oma tekstilõigu kohta teavet teistele rühma liikmetele. Iga rühma liige vastutab selle eest, et kõik teised saavad loetu kohta piisavalt teavet.

13. Järeldamine (Tean – Tahan teada – Sain teada)

Eesmärk: kasutada eelnevaid teadmisi uue materjali õppimisel; arendada küsimuste esitamise oskust; õpetada looma korrastatud süsteemi teabe kohta; saada hea ülevaade loetu/õpitava kohta.

Ülesanne teksti eesmärgipäraseks lugemiseks, mille käigus täidetakse tabel. Enne lugemist meenutavad õpilased, mida nad teema kohta teavad, ja täidavad tabeli 1. osa (mida tean). Seejärel täidavad nad tabeli 2. osa (mida tahan veel teada) ja püüavad leida lugemise ajal vastuseid tabelisse kirjutatud küsimustele. Tabeli 3. ossa kirjutavad õpilased uue info, mida nad lugemise ajal leidsid.

Hiljem võib tabelit kasutada mõistekaardi vm koostamiseks.

14. Diskussioonivõrk

Eesmärk: osaleda aktiivselt arutelus, arendada koostöös õppimise oskusi, omavahel suhtlemist, arendada suulist väljendusoskust, kasutades erialasõnavara ja -teadmisi.

Enne lugemist esitatakse teksti kohta keskne *kas*-küsimus, millele õpilased vastavad jaatavalt või eitavalt, põhjendades oma seisukohta. Seejärel töötatakse paaris ja tegeldakse antud küsimuse erinevate pooltega: loetakse teksti ja leitakse argumente mõlema poole toetuseks, tuues tekstist sellekohaseid näiteid. Seejärel pannakse kaks paari kokku, palutakse neil leida konsensus ja tehakse arutlev kokkuvõte.

15. Lausete lõpetamine / lünkade täitmine

Eesmärk: kinnistada tekstist saadud infot, õpetada vajalikku infot leidma.

Teksti lugemise järel lünkade täitmine teksti põhjal. Lüngad tuleks koostada nii, et need ei võimalda vastuseid otse tekstist kopeerida.

16. Frayeri mudel

Eesmärk: luua mõiste definitsioonist sügavam ja põhjalikum arusaamine; arendada õpilastes oskust eristada omadusi, mis määratlevad antud mõiste, nendest omadustest, mis mõistega lihtsalt kaasas käivad.

Graafilise korrastatud skeemi koostamine mingi mõiste kohta, tuues välja selle olulised iseloomulikud jooned, ebaolulised jooned, näited ja ebanäited. Enne lugema asumist tutvustatakse mõistet (nt *roomaja*) ja koostatakse nimekiri mõiste omadustest või iseloomulikest joontest. Õpilastel palutakse tuua sellekohaseid näiteid ja need kirjutatakse tahvlile. Seejärel loetakse teksti ja täiendatakse skeemi mõiste kohta.

17. Väide/toetus-mudel

Eesmärk: aidata leida tekstist autori seisukohti ja arendada seega kriitilise lugemise oskust; õppida ära tundma kirjutisi, milles esitatakse väiteid ja neid toetavaid argumente.

Õpilased püüavad kõigepealt ise leida põhjendusi etteantud väitele ja seejärel otsivad põhjendusi tekstist (faktid, statistilised andmed, näited jm).

18. Diagramm

Eesmärk: aidata õpilastel vajalikku teavet otsida, seda analüüsida ja sellest kokkuvõtet/järeldusi teha; saada hea ülevaade loetust.

Teksti kohta antakse küsimus, lugedes peavad õpilased lehekestele kandma teabe (iga teabe kohta eraldi leht), mis on selle küsimusega seotud; teave (kõik lehed) rühmitatakse ja iga rühm pealkirjastatakse. Rühmitatud teave lehekestel ja pealkirjad pannakse visualiseerimiseks üles tahvlile diagrammi kujul.

19. SMART (ingl Self-Monitoring Approach to Reading and Thinking) -lugemine

Eesmärk: anda süsteem, mis aitab õpilasel oma lugemise kulgu jälgida; õpetada õpilasi sõnastama, mida nad tekstist aru said ja mida mitte; anda näpunäiteid, kuidas selgitada probleemseid kohti.

Õpilane loeb tekstilõike ja teeb iga lõigu kohta märkmeid, millest ta aru sai ja millest mitte. Järgneb ajurünnak selle kohta, kuidas arusaamatuid kohti mõista.

20. INSERT (ingl Interactive Noting System for Effective Reading) -lugemine

Eesmärk: tõsta lugemise ja mõtlemise efektiivsust, kontrollida tekstist arusaamist.

Interaktiivse märgisüsteemi kasutamine lugemisel. Enne lugema asumist võiks ajurünnakuga kirja panna õpilaste eelnevad teadmised antud teema kohta. Lugemise ajal teevad õpilased teksti servale märke: „linnuk” selle juurde, mis oli tuttav info; miinusmärk selle juurde, mis sisaldab varasemast erinevat arusaama; plussmärk uue info juurde; küsimärk info juurde, mis tundub arusaamatu või mille kohta tahaks rohkem teada. Järgneb ühine arutelu.

21. Viimane sõna

Eesmärk: ergutada õpilase mõtlemist ja refleksiooni pärast lugemist. Sobib hästi tagasihoidlike õpilaste kaasahaaramiseks.

Teksti lugedes palutakse õpilastel leida kohad, mida nad peavad eriti huvitavaks ja tahaksid kommenteerida. Õpilased kirjutavad tsitaadi välja ja õpetaja palub selle ette lugeda. Pärast seda palub õpetaja seda teistel kommenteerida, kuid diskussiooni lõpetuseks loeb õpilane ise oma kommentaari ette. Oluline on see, et pärast seda enam diskussioon ei jätkuks, et viimase sõna õigus on tsitaadi välja kirjutanud õpilasel.

22. Liigendatud märkmed

Eesmärk: õpetada koostama struktureeritud konspekte, neid liigendama ja korrastama, et hiljem sealt olulist leida.

Selleks analüüsitakse, kuidas on info tekstis esitatud, ja otsustatakse, missugune graafiline kujutis aitaks sisu kõige paremini edasi anda. Nt poolt- ja vastuargumentide analüüsimiseks võib koostada ülevaatliku tabeli; ajaliselt järgnevate sündmuste või tegevuste märkimiseks sobib ajatelg; arvandmete ülevaatlikuks esitamiseks võib teha diagrammi jne.

23. Tõhustatud loeng

Eesmärk: hoida õpilasi kogu kuulamise vältel aktiivsena, suunata neid kaasa mõtlema, arutlema ja õpitavale tähendust andma.

Interaktiivne loeng, mille käigus saab õpilane iga kuulatud lõigu kohta konkreetse ülesande, nt:

Kuula ja sõnasta kokkuvõtte

Vasta küsimustele

Ennusta, mis tuleb järgmisena

Kirjuta küsimusi teema kohta

jne.

4.2. Töö sõnavaraga

Sõnavara jaguneb

- aktiivseks sõnavaraks – õpilane mõistab sõnade tähendusi, ta suudab ja oskab neid kontekstiga sobivalt kasutada;
- passiivseks sõnavaraks – õpilane saab sõnade mõttest aru konteksti, illustratsioonide, skeemide vms abil;
- potentsiaalseks sõnavaraks – õpilane valdab sõnaloomet, tunneb liidetega kaasnevaid tähendusi, oskab ise uusi tuletisi luua.

Üldkeelesõnavara on mõistetav laiale kasutajaskonnale, samas oskussõnad ehk terminid on erialamõisteid tähistavad keelendid, mis ei kuulu keele üldsõnavara hulka ning on mõistetavad kitsa eriala inimestele. Üld- ja oskussõnavara vahel ei ole siiski kindlat piiri: sõnad võivad liikuda ühest rühmast teise tähenduse nihkumise järgi. Üldkeelesõnad on tavaliselt palju tähendusi või tähendusvarjundeid, ent erialamõistena on samal sõnal üks, konkreetne tähendus. Teiselt poolt on paljud erialamõisted kõigile tuttavad ja kuuluvad üldsõnavarasse (nt *roomaja*, *infarkt*, *pärilikkus*).

Lõimitud aine- ja keeleõppes on keskne roll ainevaldkonnale tüüpilisel sõnavaral, väljenditel ja eriti mõistetel, mille täpse tähenduse peab õpilane omandama. Sihtkeelne termin tuleb siduda emakeelsega, et õpilane mõistaks ainealaseid tekste ka emakeeles. Selle kõrval vajab

laiendamist sõnavara ulatus. Kui suhtluses kasutatakse oma aktiivset sõnavara, siis tekstides tuleb ette ka tundmatuid sõnu. Õpilased peaksid omandama sõnavara sellisel tasemel, et nad tunneksid tekstis sõna ära, teaksid sõna tähendust/tähendusi ja oskaksid sõnu õigesti kasutada. See tähendab passiivse ja potentsiaalse sõnavara muutmist aktiivseks sõnavaraks. Õpetamisel on oluline järgida järgmisi momente:

- uusi sõnu tuleb õpetada kontekstis, sest kontekst annab võimaluse näha ja kasutada sõnu nendes seostes, milles nad tegelikus keeles esinevad;
- sõnu tuleb aeg-ajalt korrata, et neid mällu kinnistada; kinnistamist toetab süstematiseerimine, kategoriseerimine, grupeerimine, hierarhiate koostamine ja assotsiatsioonide loomine;
- sõnu tuleb õpetada erinevate osaoskuste kaudu.

Enne ülesannete juurde asumist peaks õpetaja otsustama, missugused sõnad vajavad erilist tähelepanu: kuidas valitud sõnade tähendust selgitada, kuidas uusi sõnu ja mõisteid meelde jätta ja kuidas neid kasutada.

Mõistete ja väljendite seletamiseks ja paremaks meeldejätmiseks on erinevaid võimalusi:

- aimata sõna tähendust enne lugemist ja seejärel ennustusi teksti järgi kontrollida;
- seletada või defineerida uusi mõisteid enne lugemist;
- sobitada uusi mõisteid ja neile vastavaid seletusi enne lugemist;
- anda mõistete loend: lasta õpilastel tõlkida mõisted ja selgitada võõrkeeles.

Keeruliste definitsioonide mõistmiseks võib õpetaja tekstis tundmatud ja rasked sõnad asendada tuntumate ja kergematega või sünonüümidega, lihtsustada struktuuri ja keelt. Eriti olulised väljendid ja mõisted/terminid võib esile tõsta teksti ees või järel, rasvases kirjas või mõistekaardina.¹¹

Ülesandeid

1. Mõistekaart

Eesmärk: julgustada õpilasi definitsiooni sõnastama ja kasutama oma varasemaid teadmisi.

Sobib suurepäraselt olulise sõnavara ja põhiterminite õpetamiseks. Õpilased saavad kasutada oma teadmisi, teksti, sõnaraamatut jm allikaid.

---

¹¹ Sõnavara õpetamise ja ülesannete kohta vt ka Kristi Saarlo & Elle Sõrmus, *Kuidas õpetada erialakeelt*. Tallinn: Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus, 2008 ja Kristi Saarlo, *Sõnavara õpetamine*. Tallinn: TEA, 2000.

Nt Lehe keskele kirjutatakse mõiste, paremale äärele küsimus: milline see on? ja alla: millised on näited?

2. Sõna tähenduse aimamine konteksti järgi

Eesmärk: aidata õpilasi sõna tähenduse mõistmisel ja kasutamisel tekstis.

Uued sõnad võivad olla tekstis alla kriipsutatud või antakse enne teksti lugemist loendina.

3. Magnetkokkuvõtted

Eesmärk: harjutada põhimõistete oma sõnadega selgitamist, õpetada sõnastama oma arusaamu põhiterminoloogiast, ära tundma mõistele olulist, sünteesima loetavat teksti ja kirjutama olulist sisaldavat kokkuvõtet.

Oluliste sõnade ja põhiterminite leidmine tekstist. Õpetaja selgitab magnetsõna (võtmesõna) olemust (see on teksti oluline sõna või mõiste, mille ümber koondub teisi sõnu; iga sõna ei ole magnetsõna) ja palub õpilastel pärast teksti lugemist pakkuda võimalikke magnetsõnu. Sõna kirjutatakse lehe keskele ja seejärel tuletavad õpilased loetud tekstist olulisi detaile, mis on sõnaga seotud, ja kirjutavad need sõna juurde. Teksti loetakse veel kord ja õpilased peavad leidma tekstist sõna juurde kuuluva kõige olulisema teabe. Lõpuks võib kirjutada kokkuvõtte, mis kõige enam antud sõna iseloomustab, ja see loetakse ette.

4. Ideekaardid

Eesmärk: arutleda uue sõnavara üle juba enne lugemist, saada visuaalne kujutis peamistest mõistetest, mis soodustab nende meeldejätmist, julgustada õpilasi mõtlema selle üle, kuidas nende eelnevad teadmised sobivad kokku uue materjaliga.

Õpetaja koostab võtmetermine ja olulisest sõnavarast ideekaardi, mis näitaks nende terminite seoseid ja suhteid. Kasutada tuleks selliseid visuaalseid elemente nagu nooled, kastid, ringid jm, et muuta ideekaart meeldejäavamaks. Seda tutvustatakse enne uue teemaga alustamist klassile. Lugemise ajal võivad õpilased lisada terminite juurde oma märkusi, illustatsioone jm; võivad ise koostada ideekaarte ja tutvustada seda kaaslastele.

5. Võimalikud laused

Eesmärk: tutvustada õpilasi enne lugemist oluliste terminite ja väljenditega, aktiveerida õpilasi osalema lugemise protsessis ja jagama oma teadmisi kaaslastega.

Õpetaja valib välja tekstist 10-15 olulist terminit ja väljendit, palub õpilastel valida neist vähemalt kaks ning kirjutada lauseid, mis sisaldaks neid ja mis oletatavasti võiksid tekstis esineda. Tahvlile kirjutatakse kõik õpilaste kirjutatud erinevaid võtmesõnu sisaldavad laused (sama võtmesõna ei tohi korduda). Õpilased loevad teksti ja kontrollivad, kui täpsed need ennustuslauseid on. Seejärel arutletakse, kuidas saab neid lauseid muuta tõeseks ja millised

kohad tekstist selle kohta infot annavad. Võti: teksti järgi tõene lause – T; teksti järgi vale, mis tuleb ümber teha – V; ei tea, tekstis pole juttu – ET.

6. Sõnavara reisijuht

Eesmärk: suunata õppijaid otsima võtmesõnu ja neid meelde jätma.

Graafiline kujutis, kus on antud sõna seletus ja tähenduslik vihje.

Õpilastele tuuakse näiteid sõna kasutusvõimalustest erinevates kontekstides. Õpilased võiksid proovida asendada selle sõna muu sõna või fraasiga, mis samuti konteksti sobiks. Nii kujuneb õpilastel sõnast laiem arusaam.

Õpetaja valib tekstist vajalikud sõnad. Pärast lugemist arutletakse õpilastega selle üle, kuidas need sõnad teemaga seostuvad. Määratakse kindlaks, millised on teema tähtsamad kategooriad (nt kirjeldus, seletus jne) ja paigutatakse sõnad vastavatesse kategooriatesse. Tekstist leitakse vastava sõna kontekst ja sõnaraamatust leitakse sõna definitsioon. Õpilaste hulgas viiakse läbi ajurünnak, et leida vihjeid, mis aitavad sõna meelde jätta.

7. Märksõnade leidmine ja sõnade rühmitamine

Eesmärk: lihtsustada teksti põhiidee leidmist ja mõistmist; näidata õpilastele, et tekstis on nii olulisi kui ka vähemolulisi sõnu; aidata meelde jätta sõnade tähendust.

Rühmitamiseks võib lasta õpilastel leida olulisi nimi-, omadus-, tegu- ja määrsõnu.

Nt Loe teksti ja kirjuta välja need tegusõnad, mis on teksti sisu seisukohalt kõige olulisemad. Võrdle naabriga. Põhjenda oma arvamust.

Õpilastele võib anda ka loetelu tekstiga seotud sõnadest ja mingi rühmituse alus (nt loodusega seotud ja mitteseotud sõnad).

8. Mõiste ja definitsiooni sobitamine

Eesmärk: omandada uue mõiste tähendus.

Õpilastele antakse valik mõisteid ja neile vastavaid definitsioone läbisegi. Neil tuleb iga mõiste juurde leida sobiv definitsioon.

9. Mõistete võrdlemine (Venni diagramm)

Eesmärk: uurida erinevaid nähtusi (mõisteid), korrastada neid erinevuste ja sarnasuste leidmise abil; muuta info kergemini mõistetavaks. Tekstis esinevate nähtuste (mõistete) erinevuste ja sarnasuste võrdlemine ja ühisosa leidmine. Selleks joonistatakse tavaliselt kaks suurt osaliselt kattuvat ringi, mille ühisosasse märgitakse võrreldavate nähtuste (mõistete) sarnased omadused, ülejäänud osadesse kummagi nähtuse (mõiste) ainuomased jooned. Võib kasutada ka kolme ja enam ringi.

10. Sõnavara laiendamise ja kinnistamise ülesanded:

- teiste sõnadega väljendamine/seletamine;
- loetelust teemaga mittesobivate sõnade leidmine;
- sõnade kasutamine lauseis;
- etteantud sõna laiendamine fraasiks, lauseks, lõiguks;
- sõnade rühmitamine (nt teemaga sobivad ja mittesobivad sõnad).

5. Mis toetab keele- ja aineõppe lõimimist?

Võõrkeele õppimine ja omandamine on keeruline protsess, milles põimuvad õppija isikuomadused, õpetaja pädevus ja veel hulk tegureid. Kõigile õppijaile ideaalselt sobivat õppeviisi polegi olemas. LAK-õppe ilmne eelis seisneb selle mitmekesisuses ja paindlikkuses. Oluline on rakendada sobivas vahekorras erinevaid töövõtteid, et ülesanded ja rühmatööd ei hakkaks tüütama, et säiliks ülevaade individuaalsetest saavutustest ja ka õpilane saaks piisavalt kogeda eduelamust.

Ükskõik mil viisil, milliseid meetodeid või vahendeid kasutades tahetakse konkreetset ainetundi läbi viia, toetab keeleõpet ainetunnis hulk LAK-õppe põhimõtteid järgivaid soovitusi.

- Õppimiseks looge turvaline ja pingevaba õpikeskkond.

Õpilastel peab olema tunne, et nad võivad kasutada keelt vigu kartmata. Tähtis on õpilastesse uskuda ning seda usku ka välja näidata.

- Kasutage järjekindlalt sihtkeelt.

Nõue tuleb keelekümblusmetoodikast, kus see on kahtlemata õigustatud. Ainetundides tähendab see, et õpetaja jälgib ja suunab keelekasutust tunnis eesmärgipäraselt. Esialgu peab õpetaja kulutama palju aega just selgitamisele ning samas kontrollima õpilaste arusaamist. Õpilane võib esialgu spontaanses kõnes emakeelt appi võtta, kui ikka sihtkeeleoskus ei võimalda end piisavalt väljendada, ent õpetaja järjekindel sihtkeele kasutamine harjutab õpilastki otsima väljendusvõimalusi sihtkeeles.

- Teadvustage õpilaste keeleoskustase ja arvestage sellega.

Esialgu peaks vältima keerukaid struktuure, mis võivad takistada arusaamist. Kõnetempo ja sõnavara valik peab olema vastuvõetav enamikule klassist. Kindlasti ei tohi laskuda nõrgemate tasemele, vaid valida õpetamiseks keeletase, mis on üks samm õpilaste omast ees.

See pakub õppimisel pinget ning õpilased peavad kaasa töötama. Arusaamist saab alati kontrollida mõne asjakohase küsimusega.

- Vajalik on kordamine.

Kordamine kinnistab teadmise mällu. Kui uued sõnad korduvad tekstis või ülesannetes erinevates vormides ja seostes, siis võtab õpilane need peagi aktiivsesse kasutusse.

- Muutke õppimine tähenduslikuks.

Õpilast huvitavate teemad ja tegevused haaravad kaasa, seosed oma varasemate kogemustega, igapäevaelu ja ühiskonna aktuaalsete probleemidega panevad kaasa mõtlema ja muudavad õppimise sisukamaks ja olulisemaks.

- Looge rohkesti keele kasutamise võimalusi, mis arendavad kõiki osaoskusi.

Keelt õpitakse kasutades. Koolitunnis on esmatähtis suuline suhtlus, mis harjutab tähelepanelikult kuulama ja ennast eesmärgipäraselt väljendama. Kirjalikud ülesanded sunnivad arendama keelelist korrektsust ja väljenduse täpsust.

LAK-õppe rakendamiseks peavad olema tagatud järgmised tingimused:

- piisav ajavaru;
- õpetajad jälgivad teadlikult kaht protsessi (aineteadmiste ja suhtluspädevuse arengut) ning aeglustavad vajadusel tempot ja annavad lisaseletusi;
- keeleõpetajate ja aineõpetajate teadlik ja paindlik koostöö.

Õpetajate koostöö muudab õppimise tõhusamaks. Teiste õpetajatega suheldes tuleb juurde uusi ideid, kuidas ökonoomselt kasutada aega, kuidas õpilasi aktiivselt töös osalema innustada, kuidas eri õppeaineid omavahel siduda. Kui mitu aineõpetajat leiavad võimaluse käsitleda mõnd teemat ühisprojekti, on sellel mitu head külge: seosed õppeainete vahel väärtustavad eri valdkondade teadmisi, teadmiste rakendamine praktikas muudab õppe elulähedasemaks, koostöö projekti käigus ja tulemuste vormistamine või esitamine võimaldab arendada erinevaid osaoskusi (vaja on mõista loetut, arutleda, selgitada, seejuures teistest aru saada ja tulemused kirja panna).¹²

LAK-õppe kogemustest nähtub, kui oluline roll on õpetajal. Algab see mõistagi õpetaja enda sihtkeele vabast valdamisest ja motiveeritusest, et õppetegevusi ette valmistada ja eesmärkidest lähtuvalt suunata. Aineõpe ei tohi kannatada vähese keeleoskuse tõttu. Midagi ülesaamatut siiski õpetajalt ei nõuta. Mitmesuguseid probleemülesandeid, rühmatööd jne on

---

¹² Vt ka LAK, lk 121-133.

ikka kasutatud, ent oma harjumuspärast õpetamisviisi tasub revideerida ja vaatenurka muuta, et tekiks rohkem keeleõppe võimalusi. Mõistagi nõuab see aega, aga koolitund kipub ikka õpetajale lühikeseks jääma. Niisiis on vaja oma tegevused varem läbi mõelda, eristada olulist ebaolulisest, osata küsida õigeid küsimusi ja märgata õpilaste vajadusi ning huvisid seoses õpitavaga.

Õpetajatele on vaja tagada kvaliteetne ja eesmärgipärane täiendusõpe, mis arvestaks nende soove ja vajadusi. Õpetajad tahavad oma tööd hästi teha, kuid nad vajavad selleks tuge ja hariduse korraldajate roll on seda tuge neile pakkuda.